

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 97, Ekim 2019, s. 68-81

ISSN: 2148-2489 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.16992/ASOS.36783>

Yayın Geliř Tarihi / Article Arrival Date

9.08.2019

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

29.10.2019

Doç. Dr. Alsu KAMALIEVA

Bartın Üniversitesi, Kuzey-Batı Anabilim Dalı
akamalieva@bartin.edu.tr

AZERBAJYCAN POSTMODERN ROMANINDA FELSEFİ BİR ARAYIŞ: “SAHRA SAVAŞI” ROMANI VE ANA ÇİZGİLERİ

Öz

Postmodern roman, Batı edebiyatlarına nazaran Türk Dünyası edebiyatlarında daha geç görülmeye başlar. Türk Dünyasında ilk örneklerini Türkiye sahasında gördüğümüz postmodern anlayışla yazılmaya başlanan romanların yakın dönemde Azerbaycan Edebiyatında da örnekleri verilmeye başlanır. Kemal Abdulla'nın 2004 yılında yayımlanan “Yarımçık Elyazma” adlı eseri Azerbaycan postmodern romanı için başlangıç kabul edilirse de sonraki tarihlerde Hamid Herişçi, İlgar Fehmi, Ali Ekber, Perviz Cebrayıl, Akőın Yenisey ve Nermin Kamal'ın benzer çizgide kaleme aldıkları romanlar ile bu sahadaki gelişme sürdürülür. Azerbaycan romanının önemli isimlerinden Vagif Sultanlı'nın Azerbaycan Türkçesi ile 2017 yılında yayımlanan “Sahra Savaşı” romanı ise yeni oluşmaya başlayan Azerbaycan postmodern romanında felsefi-metaforik yoğunluğuyla farklı ve yeni bir çizgiyi temsil etmeye aday bir eser olarak yerini almıştır. “Sahra Savaşı” romanı Azerbaycan Türkçesi ile yayımlanmıő olup henüz diğer Türk lehçelerinden hiç birine aktarması yapılmamıőtır. Bu çalışmada, ele alınan eserin felsefi-postmodern roman türünün genel hususiyetleri bağlamında değerlendirilmesi yapılarak Azerbaycan postmodern roman geleneği dâhilinde özgün yönleri ortaya konulmuőtur.

Anahtar kelimeler: Azerbaycan Edebiyatı, Postmodernizm, Roman, Vagif Sultanlı, Sahra Savaşı.

A PHILOSOPHICAL QUEST IN POSTMODERN NOVEL OF AZERBAIJAN: THE NOVEL OF "SAHRA SAVAŞI" AND ITS MAIN LINES

Abstract

Postmodern novel is seen later in Turkish Literature than Western Literature. Turkish world in the field of the first examples of Turkey and Azerbaijan in the near term we see the start of the postmodern approach writing novels in literature starts to give examples. Although Kemal Abdulla's book Yarımçıq əlyazma ma published in 2004 is accepted as the beginning for the Azerbaijani postmodern novel, Hamid Herişçi, İlgar Fehmi, Ali Ekber, Perviz Cebrayıl, Aksin Yenisey and Nermin Kamal wrote similar novels. Postmodern novel in this field continues to develop. One of the important names of the recent Azerbaijani novel, Vagif Sultanlı's Azerbaijani Turkish and the Sahara War novel, published in 2017, took its place as a candidate to represent a different and new line with its philosophical-metaphoric intensity in the newly emerging Azerbaijani postmodern novel. His novel Sahara War was published in Azerbaijani Turkish and its translation to other Turkish dialects has not yet been published. In this study, it is evaluated in the context of the general characteristics of the philosophical-postmodern novel genre and the original aspects of the work within the postmodern novel tradition of Azerbaijan have been revealed.

Keywords: Azerbaijani Literature, Postmodernism, Novel, Vagif Sultanlı, Sahara War.

Giriş

Dünya edebiyatı tarihinde oldukça yeni bir olgu olan postmodernizm ve edebiyat ilişkileri 20. yüzyılın ikinci yarısında ağırlık kazanmıştır. İkinci Dünya Savaşının yarattığı yıkım çağdaş dünya insanını yeni arayışlara itmiş ve netice itibarıyla mevcut ideolojilerin üstünde yeni bir felsefi akım olarak postmodernizme kapı aralanmıştır. Umberto Eko'nun öğretileriyle daha sistematik bir hal alan postmodernizm ve edebiyat münasebetleri ise özellikle 1980'lerden sonra giderek zenginleşmiştir.

"Postmodernizm, henüz tam olarak tanımlanamasa da temelde modernizmden, onun eleştirisi olarak doğan bir düşünce biçimidir, modernizmin karşıtıdır. Dolayısıyla postmodernizmi anlamak için modernizmin bilinmesine de ihtiyaç vardır. Modernizm kelime anlamı olarak Fransızca 'şimdi' anlamına gelen 'modo' sözcüğünden doğmuştur ve Ortaçağ'dan ayrılan, 'kentli' düşünceyi temsil etmiştir"(Yaprak, Kıymaz, Sermisakçı, 653). Postmodernizm, temelini Batı felsefesinden almaktadır. Sırasıyla bilim ve sanayi alanlarında gelişme görülen Batı toplumunun belli bir refah seviyesi ve modernleşme yaşaması sonrası sosyal hayatta tekrar ferdiyetçilik gündeme gelir. Modernitenin kuralları giderek sorgulanmaya başlar. Temelde tarih ve ontoloji felsefesi alanında sorgulamalara giren postmodernistler, klasik ve modern gelenekleri reddederek yeni bir felsefe geliştirirler (Şerifova, 2015, 7). Bu bağlamda postmodernizmin edebiyatta ve özellikle romandaki yansımaları edebi türlerde klasik ve modern olandan farklılaşma ile kendisini gösterir. Anlatının temelindeki anlatıcının bambaşka bir yerde konumlandığı bu anlatılarda şahıs kadrosunda olduğu gibi zaman, mekân ve olay örgüsü unsurlarında da değiş-

kenlik ve belli bir kuraldan yoksunluk esas alınmıştır. Bir bakıma bu kaotik roman kurgusu okur tarafından yeniden yapılandırılacak ve okur eski anlatıların tersine daha etkin kılınacaktır. Postmodern romanın genel özelliklerini de teşkil eden bu farklılaşma öncelikle Batı Edebiyatındaki roman türünde kendisini gösterir. Batı edebiyatında baş gösteren bu yeni edebi cereyan belli bir gecikme ile Türk Dünyası edebiyatlarında da kendisine temsil imkânı bulur.

Azərbaycan edebiyatında roman, kendine özgü bir tarihsel seyir içerisinde ve diğer türlere nazaran daha farklı bir çizgide gelişme gösterir. Bazı kaynaklarda Azərbaycan romanının tarihi, biraz zorlama bir değerlendirme ile Genceli Nizami, Hakani Şirvani'nin manzum şekilde tahkiye esasına dayalı eserlerine dayandırılıyor olsa da çağdaş bir tür olarak Azərbaycan romanının ilk örnekleri için XX. yüzyıl başlarına gidilmesi gerekmektedir.

XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren verilen roman örnekleri arasında Memmed Seid Ordubadi (Məmməd Səid Ordubadi), Yusuf Vəzir Çəmizeminli (Yusif Vəzir Çəmənzəminli), Ebülhesen Elekberzade (Əbülhəsən Ələkbərzadə), Süleyman Rehimov (Süleyman Rəhimov), Mehdi Hüseyin, Eli Veliyev (Əli Vəliyev) bu yüzyılın ilk yarısında romanları ile görülen yazarlar arasında yer alırlar. XX. yüzyıl Azərbaycan romanına tesir eden en önemli etken kuşkusuz Sovyet dönemi uygulamalarıdır. Azərbaycan romanının gelişiminde 1930'lu yıllarda M.S.Ordubadi, Y. V. Çəmizeminli ile birlikte genç romancılar Mehdi Hüseyin'in, Süleyman Rehimov'un, Ebülhesen'in, Mir Celal'in, Eli Veliyev'in, 1940'lı yıllarda ise Mirze İbrahimov'un, Sabit Rehman'ın vb. temsilcilerin adlarını görmek mümkündür (Yaşar Rzayev, 2010, 347). Sovyet döneminin yansımaları özellikle 60'lı yıllardan itibaren bu bölgede gelişen roman türünü özellikle içerik bakımından beslediğini ifade etmek gerekir. İsmail Şıhlı (İsmayıl Şıxlı), İsa Hüseyinov (Muğanna), Ezize Ceferzade (Əzizə Cəfərzadə), İlyas Əfəndiyev (Efəndiyev), Sabir Ehmedli (Əhmədli) bu yıllarda öne çıkan isimler olmuşlardır. Azərbaycan romanı tarihinde yine önemli bir evreye işaret eden 1970 ve 1980'li yıllarda ise Enver Memmedhanlı (Ənvər Məmmədhanlı), Ferman Kerimzade (Fərman Kərimzadə), Ezize Ceferzade (Əzizə Cəfərzadə), İsa Hüseyinov ve Elisa Nicat (Əlisa Nicat) gibi isimleri zikredebiliriz. XX. yüzyılın son on yılını teşkil eden 1990 sonrası ve günümüze dek uzanan süreç ise Azərbaycan romanında "müstakillik devri" olarak adlandırılmakta ve Azərbaycan romanının gelişiminde yeni bir aşama olarak kabul edilmektedir. Bu yılların en karakteristik roman yazarları ve örnek eserleri hakkında şu isimleri vermek bu dönemin en genel anlamda yansımaları bakımından yerinde olacaktır: İsmail Şıhlı'nın "Ölü dünyam" (Ölən dünyam), Ezize Ceferzade'nin "Zerrintac-Tahire", "Aşk Sultanı" ("Eşq sultanı"), "Hazar'ın Gözyaşları" ("Xəzərin Göz Yaşları"), Anar'ın "Ak Koç, Kara Koç" ("Ağ qoç, qara qoç), Sabir Ehmedli'nin "Sonsuz Aşk" ("Axirət sevdası"), "Keyif" ("Kef"), "Ömrün Son Ürünü" ("Ömür Urası"), Çingiz Hüseyinov'un «Doktor N», "Miraç" ("Merac"), İsa Hüseyinov'un (Muğanna), "İsahak, Musahak" (İsahəq, Musahəq), Cehennem ("Cəhənnəm"), Ekrem Eylisli'nin ("Əkrəm Əylisli") "Etirşah Masan" ("Ətirşah Masan"), Mövlud Süleymanlı'nın "Günah Duası", Seyran Sehavet'in (Seyran Səxavət) "Nekrolog", Afak Mesud'un (Afaq Məsud) "Özgürlük" ("Azadlıq"), Vakif Sultanlı'nın (Vaqif Sultanlı) "İnsan Denizi" ("İnsan dənizi"), Kamal Abdulla'nın "Tamamlanmamış Elyazma" ("Yarımçıq əlyazma"), Ağarəhim Rehimov'un (Ağarəhim Rəhimov), "Avlanma Yeri" (Ovlaq Keçidi), Hüseyinbala Mirelemov'un (Hüseynbala Mirələmov), "Gelinlik" ("Gəlinlik paltarı"), Elçin Mehreliyev'in (Elçin Mehreliyev), "Doksanıncı Yıllar" ("Doxsanıncı illər"), Elçin Husenbeyli'nin (Elçin Hüseynbəyli) "Pelin Martılar" ("Yovşan qağayılar"), "Onüçüncü Havari veya 141 Don Juan" ("On üçüncü həvari və ya 141-ci Don Juan") (Elaydi, 2017, 18-21).

Azerbaycan edebiyatında postmodern yaklaşımla ilk romanların yayımlanması 20. yüzyılın sonlarında başlar. Kamal Abdulla'nın "Tamamlanmamış Elyazma" ("Yarımçıq əlyazma"), Hemid Herişçi'nin (Həmid Herişçi) "Nekrolog", Keramet Böyükçöl'ün (Kəramət Böyükçöl) "Çöl", İlqar Fehmi'nin (İlqar Fəhmi) "Karga Yuvası" ("Qarğa yuvası"), Eli Ekber'in (Əli Əkbər) "Amneziye", Perviz Cebrayıl'ın (Pərviz Cəbrayıl) "Yabancı Dilde" ("Yad dildə"), Akşin Yenisey'in (Aqşin Yenisey) "Gölü Mızraklayan" ("Göləqarğısancan"), Nermin Kamal'ın (Nərmin Kamal) "Aç, Benim!" ("Aç, mənəm") ve diğer bazı yazarlar tarafından kaleme alınan eserler postmodernist çizgi dâhilinde kabul gören ve tepkiler alan romanlar olmuşlardır (Şerifova, 2015, 20). Dünyanın diğer edebiyat sahalarında olduğu gibi Azerbaycan Edebiyatında da ilk postmodernist romanlar öncelikle yadırganarak karşılanmış ve bir takım eleştirilere maruz kalmıştır. Azerbaycan Edebiyatında da yansımaları görülen bu yeni akımın anlaşılması noktasında yerli araştırmacılar tarafından öncelikle yabancı kaynaklara bakılmış, özellikle Rus postmodernizmi üzerine yapılan araştırmalar belli bir birikim meydana getirmiştir. Bugün Azerbaycan postmodernist romanı üzerine yapılan araştırmalar söz konusu akımın varlığını sorgulamaktan uzaklaşarak postmodernizmi yeni bir edebi eğilim olarak kabul etmeye ve incelemeye başlamıştır. Azerbaycan postmodernist romanının klasik milli romanın mazmun ve muhteva bakımından değişime uğraması ile baş gösterdiğini savunan bu tarz çalışmalar günümüzde de devam etmekte ve Azerbaycan postmodern romanının akademik zeminde tartışılmasına hizmet etmektedir.

Birçok alana yansıdığı gibi postmodernizm sanat ve edebiyatta da kendisine temsil imkânı bulmuştur. Postmodernitenin edebiyattaki ana ilkelerini, ele aldığımız örnek eseri de göz önünde bulundurarak şu şekilde özetlememizin uygun olacağı kanaatindeyiz: Bu tarz eserler öncelikle klasik ve modern olanı sorgulama üzerine dayalıdır. Bireyin merkeze çekildiği postmodern eserlerde insanın hürriyeti esastır. Hayat karşısında çoğulculuk geçerlidir. Bu tarz eserlerde gerçek aranırken realizmde olduğu mutlak ve akılcı bir gerçek reddedilir. Gerçeğin mutlak ve evrensel bir tanımlaması olamaz ve kişilere göre şekillenebilir. Gerçeği insanlar kendi zihinlerinde yorumlayabilirler. Postmodernizmin en temel ilkelerinden biri de ironik bir söylemi benimsemesidir. Kısacası, bu akımda gerçekler olduğu gibi değil belli metaforlar veya semboller ardında söylenilir. Postmodernistler klasik sanat anlayışlarına karşıdırlar. Bu özelliğe roman bağlamında baktığımızda zaman, mekân ve şahıs kadrosu gibi kurgusal alanlardaki bütün kuralları reddederler. Elbette bu durum onların romanın genel unsurlarını kullanmadıkları anlamına gelmez ancak bu unsurlardan kendilerini sınırlamadan yararlanırlar. Değişkenlik ve çok renklilik postmodern anlatıların temel kurallarından bir diğeridir. Bu tarz romanlarda kurgu da gerçeklikle birlikte verilir. Bu tarz eserlerde genellikle bir üst yapı, bir başka ifade ile kurgu ötesi üst kurmaca bulunur. Yakın dönemin önemli kavramlarından biri olan metinlerarasılık da postmodernistler arasında yaygın olan bir uygulamadır. Özellikle öne çıkan ya da klasikleşmiş kimi metinlerin postmodern romanlarda metne yedirilmesi şeklinde karşımıza çıkan bu uygulama, postmodern eserlerde yaygındır. Son olarak eserin anlamının okur zihninde yapılandırılmasının postmodern eserlerin en temel ilkelerinden biri olduğunu ifade ederek özetlememizi bitirebiliriz (Çetişli, 2008, 171-184).

Postmodern anlayışın ana ilkelerini kuşkusuz bu kısa açıklamalarda özetlemek mümkün görünmemektedir. Ancak bu çalışmada odaklandığımız romanın postmodern özelliklerini tespit etmek adına söz konusu akımın genel hususiyetlerini göz önünde bulundurmak bir gerekliliktir. Aşağıda yer verilen alt başlıklardaki izahatlar, çalışmada odaklanılan romanın postmodern karakterini daha ayrıntılı yansıtmayı amaçlamaktadır.

1. “Sahra Savaşı” Romanının Geniş Özeti

“Sahra Savaşı” romanı bir öndeyiş, on dokuz bölüm ve bir son deyişten meydana gelmiştir. Genellikle kısa olan bölümlerin bazıları da kendi içinde rakam ya da sayı belirtilmeden bölünmüştür. Türkiye Türkçesine henüz aktarması olmayan romanın iç dünyası hakkında ayrıntılı bilgi sunma gereği duyulduğu için çalışmada yer alan özeti geniş tutulmuştur.

Eser, “Sahra”da atıyla yolculuk halinde olan İhtiyar’ın zihnindeki derin soruların okuyucuyla paylaşılmasıyla başlatılır. Roman boyunca anlatının merkezinde yer alan kahraman, İhtiyar* adıyla var edilen kişidir. Yol uzayıp gitmekte ve gidilecek yer belirsizliğini korumaktadır. Yolun uzayıp gitmesi ve varılacak menzilin meçhul oluşu roman boyunca sürekli vurgulanan bir durum olarak öne çıkar. Sahrada derin yalnızlık çeken İhtiyar’ın yegâne yoldaşı gölgesi olmuştur ancak gölgesi de onu bir gurup vakti terk edip gider. Gölge, eserde sıklıkla verilecek ilk metafor olarak okuyucu karşısına çıkar. Gölgesi kendisinden ayrılınca İhtiyar da cisminin uyuştuğunu hissetmiştir. Gölgesiz ne yapacaktır? İçinde derin bir boşluk hissederek. Duygularının ve hatıralarının ağır yükü altında ezilen İhtiyar bu yalnızlık durumundan kurtulmak istemektedir.

Yolculuğu boyunca dereler, vadiler, dağlar, ormanlar aşan İhtiyar’ın yolu artık Sahra’ya açılmıştır. Geleceğinden büsbütün vazgeçerek yüzünü tarihe çevirmiştir. Yurdundan, yuvasından sevdiklerinden ayrıldığı için üzgündür ancak tarihin içinde bir şey arıyor, bir şeyler onu tarihe bağlıyordur. Kendisi gölgesizdir ancak başka gölgeler onu takip etmektedir ama onun duyguları vücudundan ayrılmış ve Sahra ile adeta bütünleşmiştir. Romanın mekân varlığında yegâne unsur olan Sahra’nın enginliği İhtiyar’ın başını döndürmektedir.

İhtiyar, gelecekte vazgeçip tarihin içlerine doğru gitme cesaretini kendisinde nasıl bulduğuna kendisi de şaşırılmaktadır. Artık görünmez bir kuvvetin iradesine teslim olmuş gibidir. Yaptığı birçok şeyi istemsizce, yazarın bilinçli takdiriyle, gerçekleştirmektedir. Eski dert ve ıstırapları gözünde küçülmüştür ve azalarını hissetmiyor gibidir. Adeta iradesini yitirmiştir. Yıllardır yaşadığı muhitten ayrılacaktır; eski dostları ve yaşadıkları ona anlamsız gelmektedir. Dünya gözünde değersizleşmiştir. Romanın zamanındaki ana kırılma bir anda gerçekleşir ve roman kurgusunu da tersine döndürecek olan “çatlama” hadisesi meydana gelir. İhtiyar’ın zihninde, kafasında ne varsa çatlayarak zamansal ve mekânsal çatlamanın içine dökülür. Artık romanda ikilik başlamıştır ve İhtiyar da nereye gideceğine karar vermelidir. Eve gidip yol hazırlığına başlayan İhtiyar sanki dünyayla vedalaşıyordur. Bu noktada anlatıcı, İhtiyar’ı hızlıca geriye döndürerek, gençliği ve çocukluğundan sonra ana rahmine götürür ve bu noktada olay örgüsü kesilir. Bu husus esasen felsefi ve metaforik bir boyuta taşınarak devam edecek olan anlatının da başlangıcıdır. Ana rahmine dönüş ile olay örgüsünde bir kopuş var gibi görünse de romanın merkezi kişisi İhtiyar, daha sonra Sahra’daki yolculuğu ile geri dönmektedir.

İhtiyar’ın Sahra’da ilk karşılaştığı kişi Çilli Derviş olur. Derviş zamanın çatlamasından beri onu beklemektedir. İhtiyar kaderinde onu neyin beklediğini dervişe sorar ve cevap alamaz. Sonra derviş, İhtiyar’ın başına gelecekleri ona anlatır. İlk önce karşısına “vakit pazarı” çıkacaktır. Sonra yılan yatağında ve viran değirmende sınanacak, bulanık ve çamurlu nehirden geçmesi gerekecektir. Daha sonra ruh dergâhına girecek, yol boyunca bir de kuru kafalar etrafını saraacaktır. Çilli Derviş ona bir çıkın vererek vakit pazarında Sarı Derviş’e vermesini ister. Sarı Derviş İhtiyar’a gereken yardımı yapacaktır. Menziline varmak için oradan vakit satın almak zorundadır. İhtiyar sonunda pazarı bulur; Çopur Adam ona Sarı Derviş’in yerini tarif eder. Pazarda

* Eserin kendi lehçesinde bu kahraman “Koca” olarak adlandırılmaktadır.

onu kandırıp vakit satmak isteyenler olur. Sarı Derviş'le buluşmasında çıkının içinden çıkan yuvarlak taş benzeyen şeyi, Sarı Derviş, yine başka bir çıkına sarıp Ak Derviş'le görüşebilmesi için ona teslim eder. İhtiyar, Ruh dergâhına doğru uğurlanır ama burası her bin yılda bir kere insanlara açılmaktadır. Çilli ve Sarı Derviş'e bohçanın sırrını sorar ama sır İhtiyar'a verilmez. Neden vakit satın almak istediğini sorduğunda yine cevap alamaz ama Sarı Derviş ona vakit verir. Bu noktada İhtiyar bir uyur ve uyanır, gözlerini açtığı anda ise aradan ne kadar zaman geçtiğini bilemez. Roman boyunca birkaç kez yinelenen bu tarz uyuma durumları romanın zamanında atlamalar olarak karşımıza çıkar. İhtiyar Sahra'da ilerledikçe kaçınıcı hayatını yaşadığını aklına getirmeden yoluna devam etmektedir. Ruhu aynıdır ama yıllar, asırlar geçmiş olmasına rağmen onun gözünde insanlık da hep aynıdır. Bu yolculuk boyunca ne kadar zaman geçtiği ise belirsizliğini sürekli koruyacaktır.

İhtiyar, bir anda bir atlı sesiyle irkilmiş ve şaşır kalmıştır çünkü bu kendisidir. Bu gizemli kişi "Kendini aramıyor muydun İhtiyar?" der ve kaybolur. Bu kişi kimdir? İhtiyar irkilmiş ve adeta rüyadan uyanmıştır ama o kişi kaçırıp uzaklaşmıştır.

Yol boyunca İhtiyar'ın kaderi hakkındaki düşünceleri derinleşmektedir. Artık Sahra'daki manzara da değişmiştir. İhtiyar bu değişikliğin sebebinin, karşısına çıkan yılan yatağı olduğunu anlar. Önce Çilli Derviş'i sonra da yılanlı dereyi gördüğü dün geceki rüyasını hatırlar. Yol boyunca uyuduğu zaman gördüğü bazı rüyalarda yaşayacağı bazı durumları önceden görmektedir. İhtiyar yılanlardan korkmaktadır ama bu yolculuğu burada bitirmek de istemez. İhtiyar yolculuğu boyunca aynı zamanda sıklıkla çocukluk dönemlerini aklına getirmekte ve benzer durumlarla karşılaştığı anılarını hatırasında canlandırmaktadır. Bu noktada da çocukken yılanlarla geçen anılarını hatırlamıştır. Geceyi orada geçiren İhtiyar, uyanınca yılanların orayı terk ettiğini görek yoluna devam eder.

İhtiyar, bu uzun ve soru işaretleriyle dolu zaman yolculuğunda bir yıkık değirmene de rast gelir. Değirmenin kapısının üstündeki levhada "İçeri giren de pişman girmeyen de" yazmaktadır. Yola çıkarken ilk karşılaştığı Çilli Derviş burada da sınanacağını söylemiştir. İhtiyar'ın çocukluğunda, buna benzer bir değirmen, köylerinde de olmuştur. Değirmenin içi gizemle doludur. İskeletleri ve duvardaki kendisine benzeyen atlı tasvirini çözümlemeye çalışır. Sonra değirmenin dışından gelen seslerle irkilir. Kara gölgeler adeta çevresini kuşatmıştır. Hızlıca oradan uzaklaşırlarken bir atlı onları canhıraş arkalarından koşturur ancak kurtulmayı başarmışlardır. İhtiyar bu gerilim dolu kaçıştan sonra gözlerini açtığı anda kendini kumun üstünde yatarken bulur. Değirmende yaşadıklarının uykuda mı yoksa gerçekte mi olduğunu düşünür ve yola devam eder. Yol uzamaktadır.

Sahra'yı bölen yollar büsbütün geriye tarihin içlerine götürmekte ve bu husus özellikle yazarın anlatıya olan müdahaleleri ile vurgulanmaktadır. İhtiyar istemsizce çocukluğunu hatırlamakta ama bunu yapmak da istememektedir. İhtiyar şimdi de gürültüyle kopup gelen vahşi insan sürüsüyle karşılaşır. Bu insanların nereden gelip nereye gittiklerini merak eder. Bir tercümen aracılığıyla sürü lideriyle konuşturularak ona nereye gittiği sorulur. İhtiyar geçmişe dönüp insanoğlunun bıraktığı mirası kendi gözleriyle görmek istediğini belirtir. Sürüdekiler ise geleceğe gitmek istemektedirler. Binlerce yıldır dinlenmeden yol almaktadırlar ama beşeriyete ulaşmamışlardır. Bunun nedeni ise diğer kavimler ilerlediğinde uykuda kalmış olmalarıdır. Sürünün önderi İhtiyar'dan bu konuda yardım ister ama sürüdekiler bütün geçmişlerini unutmuşlardır. Onlar İhtiyar'ı yanlarına davet ederler ancak İhtiyar'ın gayesi geçmişe gitmektir ve kendisini

geriye götüren yolun buradan, vahşi insanların geçtiği yoldan, geçtiğini anlayarak yoluna devam eder. Yol uzamaktadır.

İhtiyar, hayatı boyunca istediği yegâne şeyi gerçekleştiriyor olduğu için yolculuğun zorluklarına göğüs gerer ve gizli bir ferahlama yaşar. Bu yolculuk çok uzundu ve peki neden yaşarken bu uzunluğu hissetmemişti? Bunu sürekli düşünmekteydi. Sahra yolculuğu sırasında kayaların olduğu yollardan da geçen İhtiyar bir mağaraya rast gelir. Buradaki kayalar sanki insan silüetlerini andırmaktadırlar. Burada dedesinin uzaklardan gelen sesini duyar gibi olur ve dedesi sanki ona bir şeyler söylemek ister. Ortalığı ağır bir koku kaplar. Bu kokunun kaynağı insan cesetleridir. Bu durumdan kurtulmak ister. Sonra deve çingırağı gibi bir çingırak sesi duyar. Duyduğu bu ses bir kervana aittir. Kervana sevinmiştir ama yerini tespit edemez. Bir müddet sonra da seslerini duyamaz olmuştur.

İhtiyar'ın Sahra'daki yolculuğu devam ettikçe boz rengin sıkıcılığı artmaktadır. Her şey aynıdır ve bu tekdüzelik giderek artar. İhtiyar olup bitenlerin rüyada mı gerçekte mi olduğunu bilemez ve rüyadan uyanmak ister ama zaman akıp gitmektedir. Sonra kasırga başlamıştır ve ortalık toz duman olur. Uğultulu bir şekilde hortum da çıkar. Kasırgadan sonra İhtiyar yine derin bir uykuya dalar. Her yer çürümüş insan cesetleri ve iskeletlerle doludur. İhtiyar kendisinin de orada mezarı olabileceğini zanneder.

Bir müddet sonra İhtiyar, sadece atının duyabildiği cazibeli bir sesin peşine düşer. O da atına tabidir ve gizemli sese uymaktadırlar. Sonra gaipten bir ses ona da gelir. İhtiyar sevinir çünkü ses varsa yalnız değildir ve sesin arkasını bekler. Ses de onu terk etmez ve yol yine uzamaktadır. Sonra at bir anda durmuştur zira bir engel vardır ama İhtiyar görememektedir. Kumlar toz bulutu halinde havaya kalkar ve bir insan şekline bürünür. İnsan silüetindeki toz bulutu, "Sen ölümsüzlüğü arıyorsun" diyerek kaybolur.

İhtiyarın at üstündeki yolculuğu ilerledikçe karşısına daha çok kuzgun sürüsü çıkar. Kuzgunlarla ilgili de çocukluk anıları vardır. Bir süre sonra kuzgunların insana çok benzediklerini fark eder ve insan cesetlerini didiklemeleriyle bir ilişki olduğunu düşünür. Gecenin bir vakti gözlerini açtığında bir inleme sesi her yeri kaplamıştır. Feryat sesleri nereden gelmektedir? Bu sesler İhtiyar'ın üzerine üzerine gelmekte sanki ondan hesap sormaktadırlar. Sahra'nın içlerinde ilerledikçe çevresindeki kuru kafaların sayısı artmakta ve sanki onu takip etmektedirler. Kuru-kafalar İhtiyar'a sanki hikâyelerini anlatmak istemektedirler. Yol uzadıkça İhtiyar da menziline varmadan ölümle yüz yüze gelmekten endişe etmeye başlamıştır. İçinde kabaran savaş hırsı nedir böyle? Adeta kendiyse savaşıma ihtiyacı duymaktadır. Ruhuna hâkim olan bu duygu onu sırlarla dolu geçmişe çağırır. Sonra su sesine benzer bir şey duyar, bu bir nehirdir ama buradan tarihin kiri olan çamur akmaktadır. Sahra'nın ortasından akan bu nehirde bazen kuru kafalar bata çıka yüzer. İhtiyar karşıya geçmek için nehir boyunca bir köprü arayıp durmuştur. Sonra köprüye rastlar ama köprünün zemini ve korkulukları insan kemiklerindedir. Roman boyunca hemen hemen her bir öge için geçerli olduğu gibi köprünün bu şekilde tasarlanmış olmasında da bir sır saklıdır. At ve İhtiyar korka korka köprüden geçerler. Köprüyü geçince kuma uzanan İhtiyar hemen uykuya dalmıştır.

Bitmek bilmeyen bu uzun yolculuk sırasında Sarı Derviş'in anlattığı ruh dergâhına varan İhtiyar, Ak Dervişe emanet bohçayı verecektir. Burada ruh tellalları ruh alıp satmaktadırlar. Onlardan yakasını zor kurtaran İhtiyar'ı zabitalar ruhunun çalınabileceği konusunda uyarır. Dergâh yıllar içinde pazara dönüşmüştür ve pazar hırsızlarla doludur. Sarı Derviş'in adını duyanlardan bir genç delikanlı onu Ak Derviş'e götürür ancak dervişin bekleyeni çoktur. Ak Der-

viş, İhtiyar'ın hikâyesini bilmektedir ve İhtiyar'a vücudunda ölü ruh taşıdığını ve ruhunu yeniden diriltmek gerektiğini söyler. İhtiyar, tavsiye edilmese de ruh pazarına gitmek istemektedir. Ak Derviş ona bir iksir içirir. İksiri içmezse pazardaki ruhları göremeyecektir. Hadım ruhlar, ölü ruhlar, dilenci ruhlar, zabıtarlar, pazar yerine dair diğer manzaralardır. Bu gördüğü ruh pazarı, vakit pazarından daha canlıdır. Esasen Ak Derviş'ten başkası ruh çağırılmaz ama birçok kişi bu işi denemektedir ve ruh dergâhı adeta pazara dönmüştür. Bunların tamamı roman boyunca hâkimiyetini gördüğümüz sembollerdendir. Ak Derviş çok uğraşsa da İhtiyar'ın ruhunu diriltilmez sanki ruhu kaybolmuştur. Derviş de bu duruma şaşırmıştır. Ona "Kötü ruhların olduğu yerden mi geldin?" diye sorar. İhtiyar'ın ruhu çok tehdit edilmiştir ama İhtiyar üzülmemeli ve yoluna devam etmelidir. Ak Derviş'teki son gecesinde yine uyur ve uyandığında yaşadıklarından en ufak bir iz yoktur. Kum denizi yine İhtiyar'ın önünde uzanmaktadır.

İhtiyar uzun zaman yolculuğunda şimdi de kemik yığını bir mezarlıktan geçmektedir. Belli ki bu manzara tarihte yaşanmış bir savaş sahnesidir. Daha sonra İhtiyar'ın burnuna kan kokusu da gelmeye başlar lakin nereden geldiğini bulamaz. Yeryüzü nice savaşlara sahne olmuştur. İlginç olan, iskeletlerin kafatasları yoktur ve bedenlerini terk edip gitmişlerdir. Bu kısımlarda yazar, İhtiyar üzerinden derin sorgulamalara girilerek tarihi ve tarih felsefesini ele alarak tarihte tekerrür eden hadiselerle kafa yormaktadır.

İhtiyar, bu kemik mezarlığı karşısında daha önceki yılan yatağı, değirmen, çamur nehri vs. ortamlara göre daha fazla etkilenmiştir. Ara sıra kulağına bu yığınlardan çıkan feryat sesleri de gelmektedir. Tarihin yıkıntıları arasında dolaşan İhtiyar'a göre bu bir savaş manzarasıdır ve bunlar savaşçı cesetleridir. Sahra'da kemiklerin arasında ilerlemektedir. Sonra burnuna bütün kötü kokuları bastıran süte benzer bir koku gelir ve maziyi yine zihninde canlandırır. Şimdi Sahra'da nereye baksa kuru kafaya rastlamaktadır. Bir süre sonra kuru kafalar onu takip etmeye başlar ve sanki ona bir şeyler anlatmak istemektedirler. Sesler kuru kafaların neresinden geliyor belli değildir. Ancak bu kuru kafalardan biri farklıdır. Söz konusu kuru kafa, İhtiyar'ı sessizce takip eder. O kuru kafa bir gece İhtiyar'la diyaloga geçerek kendisinin İhtiyar'ın ilk ömrü olduğunu söyler. Bu kuru kafa bin yıldır İhtiyar'ın yolunu gözlemektedir. Kuru kafa İhtiyar'ın nereden geldiğini, nereye ve neden gittiğini, kısacası her şeyini bilmektedir. Sürekli konuşmasına rağmen diğer kuru kafalar dillerini kaybetmiştir ve birbirlerini anlamazlar. Bildikleri tek şey, İhtiyar'ı öldürme isteğidir. Bu konuda İhtiyar'ı uyaran - ilk ömrü olan - kendi kuru kafası diğerleri tarafından katledilir. İhtiyar artık ölümü daha çok düşünmektedir.

İhtiyar'ın bir gün rüyasında gördüğü beyaz sakallı, nur yüzlü bir İhtiyar tarihin yaralarına merhem sürmektedir. Tarihin yaralarından kan sızmaktadır. Aksakal, ihtiyarın ellerindekinin merhem değil kir olduğunu fark eder. Tarihi kirle iyileştiremeyecektir ne var ki İhtiyar bu kısa rüyadan sonra uykusundan uyanır. Roman boyunca verilen tüm rüyalar gibi bu da baştan sona sembollerle ve metaforlarla dolu bir rüyadır.

Tarihin içinde ilerledikçe geleceğin cazibesinin azalması İhtiyar'ı memnun etmektedir. Yol boyunca anladığı şey, insanın tarihten ders almamış olmasıdır. Tarih bu durumun örnekleriyle doludur. Sonra gökyüzünün rengi yine değişmeye başlar. İhtiyarın ışığı azalmakta ve "Tanrım, ışık ver!" diye atının dizginlerine asılmaktadır. İhtiyar, "Zaman neydi?" sorusunu sora sora ilerlemektedir. Daha sonra da yaşadıklarının rüya olmadığını anlar. Atı dörtlüğe yola devam etmektedir.

Kesintisiz sürdürülen yolculuk devam ederken romanda aniden son deyiş bölümüne geçilir lakin okuyucunun karşısına roman kurgusu bağlamında bir son çıkarılmamış ve yolculuk

sürdürülmüştür. İhtiyar en başından beri olduğu gibi bilmediği yöne doğru ilerlemektedir. Ne açlık ne de yaşlılık onu korkutmaktadır. Sonra ani bir uluma sesiyle irkilir ve kaynağını bulamaz. Tüm vücudunu tüyler kaplamıştır. Göz bebeklerinde yumuşak zarif tüyler çıkmıştır. Roman, İhtiyar’ın vücudunda gerçekleşen bu çarpıcı değişiklik ile sona ermiştir.

2. Vagif Sultanlı’nın Edebî Yaratıcılığında “Sahra Savaşı”

1958 yılında Azerbaycan’ın Kürdemir ilçesine bağlı Şahseven köyünde dünyaya gelen Prof. Dr. Vagif Sultanlı, 1981 yılında Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi’nden mezun olmuştur. 1984’te “Azerbaycan Dram Sanatında Karakter Problemi” konusundaki master tezini, 1997’te de “Mehmet Emin Resulzâde’nin Hayatı ve Edebî Faaliyeti” adlı doktora tezini hazırlayarak savunan yazar, hâlihazırda Bakü Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı Tarihi kürsüsünde öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir (Koşmaz, 2016, 5).

Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı’nın edebi ürünleri alanında da “kalem oynatan” akademisyen/yazar Vagif Sultanlı edebiyat bilim yöntem ve tekniklerine hâkimiyeti ve yakın dönemde ele aldığı romanları ile Azerbaycan roman sanatına katkı sunan önemli isimler arasındadır. Yazarın başta Azerbaycan muhaceret edebiyatı olmak üzere çağdaş Azerbaycan edebiyatı alanında birçok değerli akademik çalışması ve dünyanın birçok yerinde halen devam etmekte olduğu bilimsel etkinliklere katılımı söz konusudur.

Vagif Sultanlı’nın edebî yaratıcılığı öğrencilik yıllarında başlamıştır. İlk hikâyesi de “Yavşan Kokusu” adıyla yine öğrencilik yıllarında yayımlanmıştır. Yazarın hikâyelerinin birçoğu Türkiye Türkçesine aktarılarak Türkiye’de de yayımlanmıştır. Yazarın özellikle hikâye türündeki edebî eserleri “Sönmüş Yıldızlar” (1988), “İnsan Denizi” (1992), “Kul Pazarı” (1999), “Ölüm Rüyası” (2002) gibi kitaplarında toplanmıştır (Koşmaz, 2016, 5). “İnsan Denizi” ve “Ölüm Rüyası” romanlarının yanında en son yayımlanan romanı “Sahra Savaşı” ile özgün bir roman türü ortaya koymuş ve söz konusu roman henüz Türkiye Türkçesine aktarılmamıştır.

Vagif Sultanlı, genel itibarıyla kalemi sağlam bir yazar olarak karşımıza çıkar. “*Yazıçılının psixoloji, publisistik nəsrə, fəlsəfi və tarixi romana meylləri həm fərdi yaradıcılıq imkanı ilə, həm də epoxanın ümumi vəziyyəti ilə bağlı olur.*” (Ənvəroğlu, 2008, 29). Bu bağlamda Vagif Sultanlı son eseri “Sahra Savaşı”nda metaforik bir söylem geliştirir ve kendi deyimiyle bu “şartı-metaforik” dilin en temel buluşu “Sahra” metaforudur. “Sahra Savaşı” romanının belki de sembollerle dolu muhtevastaki ilk ve en temel metafor, romana zemin teşkil eden Sahra’dır. Yazar ilk romanı olan “İnsan Denizi”ndeki benzer üslubunu “Sahra Savaşı”nda postmodern çizgileri daha güçlü bir eserle devam ettirir. Benzerliklerden belki de en önemlisi ilk romanında da yer alan “Sahra” benzetmesidir. Orada da Sahra en sanatsal sembollerin başında yer alır. Sahra, o romanda da adeta canlıymışçasına tasvir edilir ve yazarın şuur altında vermek istediklerine hizmet eden bir araca dönüşür (Şerifova, 2017, 3).

“Sahra Savaşı” romanı kurgusu itibarıyla de manayı önceleyerek, olaydan ziyade sembolleri önemsemekte ve gerçekleşen her bir hadise de belli mazmunlara yani örtülü anlamlara hizmet etmektedir. Bu nedenle de yazarın roman kompozisyonunu çözümleme noktasında neler anlattığının değil, bunları hangi sembollerin ve detayların ardına gizlediğinin peşine düşülmesi önem kazanmaktadır. Yazar üslubu dâhilinde okuyucusunu tahkiyeyi düşünmek yerine tahkiye sırasında verdiği sembolleri anlamlandırmaya davet eder. Zira romanın anlaşılması ve kurgulanması da bir bakıma bu sembol ve metaforların çözülmesi ile gerçekleşecek ve bu suretle de

metnin söylemek istediği o zaman açığa çıkacaktır. Okuyucuyu eseri yapılandırma noktasında oldukça etkin kılan bu tarz bir anlatım, Vagif Sultanlı'nın postmodern bir arayış içinde olduğunu gösterir. Bu durumda okur tarafı için de mesele oldukça zor bir hal almaktadır. Bu hususu Cevanşir Yusufoglu eserin önsözünde şu ifadelerle dile getirir:

"Roman mətnində bütün bu mənalər ayrı-ayrı abzas və keçidlərdə yox, onların arasındakı düşüncə məkanındadır. Yəni, müəllifin təhkiyəsi elə bir xüsusiyyətə malikdir ki, romandakı ayrı-ayrı obrazların nə demək olduğunu bilmək üçün bəzi simvol və metaforaları bilməli, onlar arasındakı qəribə əlaqələrin cizgilərini tanımalısan." (Yusifli, 2015, 2).

3. "Səhra Savaşı"nda Postmodern Çizgiler

"Səhra Savaşı"nın postmodern roman türünə yaxlaştıran hususlar oldukça belirgindir. Romanın en başta zaman ve mekân tercihi, onun postmodern roman kategorisine dâhil edilmesinde en önemli unsurlardır.

Zaman konusunda eserin en özgün yönü "zamandaki çatlama" hadisesidir. Bu gelişme romanın zamanını klasik ve modern romandan farklı olarak ters yönde ilerletmektedir. Anlatının ilk kısımlarında gerçekleşen fantastik çatlama hadisesi sonrasında romanın kahramanı İhtiyar için olay akışı ters yönde işlemekte ve okur kahramanın geriye doğru ilerleyişini izlemeye başlamaktadır. Zamandaki bu yolculuğu okuyucuya hissettirme konusunda anlatıcının en büyük yardımcıları başkahramanın çocukluk anıları ile zaman yolculuğu sırasında karşılaştıkları tarihi aşamaları yansıtan durumlardır. Bu tarz sahneler, bazen tarihteki bir savaş sahnesi, bazen de savaşlarda hayatlarını kaybeden insanların cesetlerinden oluşan iskelet yığınlarıdır. Postmodern roman geleneğine uygun şekilde belirgin ve kesin zaman unsurlarının olay örgüsünde verilmiş olması eseri adeta tarih boşluğu içerisinde var etmekte ve okur, romanın zamanı noktasında tarihin uçsuz bucaksız herhangi bir dilimini düşünebilmektedir. Aynı şekilde okur, eserin sonunu da kestiremez ve bir tahminde bulunmakta zorlanır. Bu noktada eserin belli bir kolaylıktan uzak olduğunu söylemek mümkündür. Okuru, eseri yapılandırma noktasında en etkin olmaya zorlayan en önemli alan, zengin metaforik söylemin çözümlenmesidir ve bu husus başta anlatıcının iletileri olmak üzere eserdeki muğlak zaman ve mekânın anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır. Roman bu bağlamda postmodern anlayışa uygun olarak okuru faal olmaya zorlamaktadır.

"Səhra Savaşı" romanı öncelikle adından başlamak üzere belli bir mekân vurgusu ile de öne çıkar. Ne var ki eserde mekân unsurunun da yine postmodern bir yaklaşımla ele alındığına dair güçlü veriler sunulmaktadır. Eserin başında hadiselerin hızlı bir geri dönüş ve ana rahmi metaforu ile Səhra'ya taşınması okuyucuda "roman boyunca anlatılan hadiselerin ana rahminde mi yaşandığı" sorusunu akla getirmektedir. Yine Səhra metaforunun sarı tonlardaki enginliği ve birtakım tasvirleri bu benzetmeyi besleyen hususlardır. Anlatılanlar esasen anlatıcının roman kahramanını ana rahmine götürdükten sonra kendi zihnindeki hayali unsurları anlatması mıdır yoksa romanın kendi gerçekliği içinde bir Səhra mekânı var mıdır, bu husus belirgin değildir. Səhra başlı başına bir metafor olarak mı düşünülmelidir gibi benzer sorular romanın temel mekânı olan Səhra konusunda okur zihnini sürekli meşgul etmektedir. Bu husus postmodern roman özellikleri göz önünde bulundurulduğunda değer kazanmaktadır. Böylelikle; *"Postmodern romanda reallığın qeyri-reallıqla çulğalanması xüsusi bir məkan yaradır ki, oxucunu romanın bu bədii məkanına salır. Bu bədii məkanda qəhrəmanlar həyatını və daxili aləmini dərhal hiss edir."* (Şerifova 2015, 40-43).

“Sahra Savaşı” romanı, başkahraman İhtiyar’ın yolculuğunu merkeze alan olay örgüsü bakımından, modern romanın neden-sonuç ilişkisi ile gerçekleşen birbirine bağlı olay örgüsü geleneğinden ayrılır. İhtiyar’ın yolculuk esnasında hangi yeni durumlarla karşılaşacağı, mevcut olayların hangi yeni olaylara neden olacağı, okurun bilgisi ve tahmini dışında bırakılmıştır. Bindiği gibi modern metinlerde nedensellik ilişkisi, okurların belli öngörülerde bulunmasını sağlarken postmodern metinlerde okuyucular herhangi bir öngöründe bulunamaz. Beklenmedik olayların gelişmesi, hatta olay örgüsünde çok fazla boşluk bırakılması, metnin tamamlanmaması, anlatının sonunda birden fazla sonuç olması, anlam zıtlıklarının verilmesi, daha önce anlatılmış bir olayın farklı biri tarafından tekrar anlatılması, yazara itiraz eden kişiler vb. pek çok özellik postmodern metnin temel özellikleridir. Amaç, dil ve bağlam yoluyla bir yabancılaştırma etkisinin yaratılmasıdır. Yabancılaştırma; alışlagelen algı kalıplarının, doğruluk ve gerçeklik algısının kırılmasını sağlar. “Metinlerde mekân, ‘yer değiştirir’, ‘renkten renge girer’, ‘biçim değiştirir’, ‘akışkan’, ‘şeffaf’, ‘ele avuca sığmaz’ bir görüntü olarak belirir.” (Emre, 2006, 183). Esere bu bağlamda yaklaşıldığında İhtiyar’ın yolculuğu daha da anlam kazanmakta ve romancının kahramanını virane değirmene, kan akan nehirlere ve kemiklerden yapılan köprüye ulaştırması ve bunları kendi tasarrufu dâhilinde gerçekleştirmesi daha belirgin bir şekilde ve postmodern anlayışla izah edilebilmektedir.

İhtiyar’ın romanın sınırlı şahıs kadrosu arasında yer alan Çilli, Sarı ve Ak Dervişler’le olan görüşmeleri, bu görüşmelerdeki yönlendirmelerle “vakit pazarı” ve “ruh dergahı” gibi sembolik mekanlarda yaşananlar olay örgüsünde yer alan en temel olay halkalarını teşkil eder. Ne var ki buralarda yaşanan olayların birbirine bağlanması ve metaforların ifade ettiği anlamın çözülerek İhtiyar’ın zaman yolculuğunun gizeminin çözülmesi görevi yine okuyucundur: “Postmodernist konsepsiyaya göre, yaratıcı demiurq statusundan mahrum olmuş sənətkar əsər yox, mətn yaradır... Əslində hər bir oxucu mətnin yaratıcısı statusu qazanır. Məhz buna görə də “hər bir mətn daim burada və indi yazılır. belə hesab edir ki, postmodernizmi modernizmdən fərqli olaraq keçmişdən imtina etmir və onu qəbul edir.” (Salamoğlu, 2008, 414, 422).

4. Sahra Savaşı’nda Felsefi Çizgiler

Postmodernizmin doğuşunda, modern dünyanın felsefi düzenini tesis eden Pozitivizm, Determinizm, Rasyonalizm ve Realizm gibi akımlar, bir birikim sağlayarak önemli rol oynamışlardır. Zira bu akımlara bir tepki olarak gelişen Sembolizm, Empresyonizm, Sürrealizm vb. daha ziyade felsefi akımlar ise esasen postmodernizmin varoluşsal köklerini oluşturmuştur (Çetişli, 2008, 171). Materyalist temelli akımlardan anlamı ve anlamlandırmayı önceleyen tarzı ile ayrılan Postmodernizm, sosyal ve toplumcu akımlardan da ferdiyetçi olması ve bireyi öncelemesi ile ayrılmıştır. Bu bağlamda Postmodernizm akımının en temelde insanı önceleyen bir duruşu olduğunu belirtmek yersiz olmayacaktır.

“Sahra Savaşı” romanında belli bir olay örgüsüne eşlik eden ve olay örgüsüne nazaran çok daha zengin bir düşünce dünyası bulunur. Eserdeki her bir olay, mekân ya da şahıs, yazarın okura iletmek istediği iletilerin kendi düşünce dünyasındaki karşılığının bir sembolü ya da metaforudur.

Eser yazarının daha önceki eserlerinde de takip ettiği hikemi-didaktik üslup bu eserinde felsefi-metaforik bir söylemle birlikte kendisini gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda yazarın artık düşünsel ağırlıklı edebî yaratımlarında daha felsefi bir zemin aradığı ve söylemek istediklerini belli bir alt yapı ve birikim sahibi okura iletmek istediği açıktır. Vagif Sultanlı’nın şahsında izlediği bu yol bir bakıma yakın dönem Azerbaycan romanının da hâlihazırda yaşamakta olduğu

bir aşamadır. Yakın dönemde verilen yeni roman örneklerinde artık örtülü söylemler, dolaylı anlatımlar öne çıkmakta ve okuyucu eserler karşısında daha etkin kılınmaya çalışılmaktadır. Azərbaycan romanındaki bu hususu konunun uzmanlarından Təvfik Hüseynoğlu şu izahatlarıyla açıklamaktadır:

“Son illərdə Azərbaycan romançılığı sahəsində yeniləşmə, məna və ideya-məzmun genişliyi ilə əlaqədar axtarışlar artmaqda və getdikcə güclənməkdədir. Odur ki, adət edilməmiş formalarda az da olsa, nümunələrlə rastlaşırıq. Təbii ki, belə romanlar asan yazılmır. Bu cür romanları yazmaq üçün istedadla yanaşı yüksək intellekt və erudisiya az rol oynamır. Belə romanlar çətin yazıldığı kimi, çox halda həm də çətin oxunur. Bu cür romanları oxumaq üçün də xüsusi hazırlığa və geniş ədəbi-elmi biliyə, bədii sözə qarşı güclü həssaslığa, yüksək ədəbi-bədii zövqə və dərin düşüncəyə malik olmaq lazımdır. Stendal romançılıqda əyləndiriciliyə üstünlük verirdi, odur ki, obrazların düşüncələrini yox, hərəkətlərini yazmağı məsləhət görürdü. Obrazların düşüncələrini qələmə almaq, guya ki, yorucu bir işdir. Və oxucunu da əyləndirməkdən çox düşündürür və yorur.” (Hüseynoğlu, 2014, 11).

“Sahra Savaşı” romanında başta Sahra olmaq üzere, İhtiyar’ın içində bulunduğu mekân ve bu mekânda karşılaştığı gölgeler, mezarlar, iskeletler, ruhlar, ilkel insan sürüleri, ruh ve vakit pazarında alışveriş yapan insanlar, dergâhlar ve bu dergâhların dervişleri eserdeki mistik atmosferi yansıtmakta ve anlatıcının okura iletmek istediği felsefi iletileri sunmaya yardımcı olmaktadır. Şerifova, romanda kullanılan bu örtük söylemin nedenleri konusunda şu düşüncelerini paylaşmaktadır: *“Məzmun baxımından pritiça dərin «dini» və əxlaqi mövzulara meyl edir; Pritiça yüksək kateqoriyalardan çıxış edir. Bütün bunlar roman-pritiçaya təsir göstərir. Pritiçanın «ibrətamizliyi» kimi fəlsəfi ümumiləşdirmələrin yüksək səviyyədə roman-pritiçaya transformasiyası yazıçının fəlsəfi düşüncələrinin üstünlüyünün nəticəsi olur.”* (Şerifova, 2015, 35-36).

“Sahra Savaşı” romanında karşımızda sadece başkahramanın durumunu, düşünce ve hareketlerini izleyen ve onun hakkında tahkiye yöntemiyle bilgiler aktaran bir yazar yoktur. Roman yazarı aynı zamanda dünya, insan ve zaman kavramlarının mantığını, felsefi tarihini ve bu bağlamdaki diğer soruları tartışmaya açar. Yazar eseri meydana getirirken yalnızca estetik kaygılarla değil, sosyal-siyasi ve içtimai-felsefi kaynaklardan da bol miktarda istifade etmiş ve bu alanlardan örülü mazmunları uzun yıllara dayalı yazma tecrübesinden elde etmiştir (Musayeva, 2013, 4). Romanda İhtiyar’ın yaşadıkları üzerinden birçok felsefi sorgulamalara girilmiş ve düşünsel tartışma yaşanmıştır. Bu hususlara tek tek değinmek yerine eserin bu konudaki en genel özelliğinin tarihi gerçeklik sorgulaması ve insanlığın tarihi serüveni içerisinde terk etmediği olumsuz yönlerini öne çıkarmaya ve bir bakıma bu değişmez kaderi eleştirme çabası olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın bu sorgulama ve eleştiriyi gerçekleştiren kullandığı yegâne araç, metaforlarla desteklediği felsefi sorgulamalardır.

Daha önce ifade ettiğimiz zamandaki çatlama hadisesi ve geriye doğru akan zaman akışı ve olay örgüsü planı eseri postmodern çizgiye yaklaştırmakla eserin merkezi kişisi İhtiyar üzerinden verilen düşünsel iletiler ise eseri felsefi bir çizgiye yaklaştırır. Uzun ve sonu getirilmeyen yolculuk boyunca İhtiyar’ın şahsında, yaşadıklarında ve özellikle monologlarında verilenler öncelikle İhtiyar’ın ruh halini yansıtır ancak aynı zamanda onun şahsında modern dünya insanının zamandan bunalmışlığını, gelecek kaygılarını ve geçmişinde aradığı değerleri de tasvir eder. Bir bakıma günümüz insanının zihin dünyasında yaşadığı gelgitler İhtiyar üzerinden verilirken, modern insanın psikolojisi genelleme yoluyla başarıyla yansıtılır: *“Məlum olduğu kimi, son dövrlərdə Azərbaycan romanının daha çox lirik-psixoloji axına düşməsi təsadüfi deyil. Çünki*

Müasir Azərbaycan romanının əvvəlki dövrlərin empirik təsvir çərçivəsini aşaraq sosial-fəlsəfi ümumiləşdirməyə, hadisələri daha çox metaforik planda göstərməyə səy etməsi də buna sübutdur." (Ənvəroğlu, 2008, 273). Roman türündəki eserlərdə insan psixolojisinin öncelenməsi postmodernizmə eşlik edən bir xüsusiyyətlə Çağdaş Azərbaycan romanında da kendisini göstərməyə başlamış və tam da bu noktada Vəqif Sultanlı'nın "Səhra Savaşı" adlı eseri fəlsəfe ilə postmodern roman gələneğini bəşəriyyətlə birləşdirən bir eser olaraq kurgulanmışdır.

Sonuç

Günümüz dünya edebiyatının roman türündəki ən yaygın akımlardan biri olan Postmodernizm, hâlihazırda etkisini korumakta və roman tarixinin günümüzde gəldiyi bir aşama olaraq qəbul edilməkdədir. Türk Dünyası Edebiyatları dâhilində Çağdaş Azərbaycan edebiyatı və roman türü isə postmodern romanı yəqəlaşık yarım əsırlık bir süreç içərisində tesis etməyə çalışmakta və bu gelişim günümüzde də sürdürülməkdədir.

"Səhra Savaşı" romanının özgün xüsusiyyətləri arasında eseri dəğerli kılan ilk yönü yazarından kaynaklanmaktadır. Vəqif Sultanlı, Çağdaş Azərbaycan edebiyatı uzmanı olmasının sağlamış olduğı yetkinlik ilə söz konusu bölgede gelişen roman türünün gelişim seyrini iyi gözlemleyen bir yazar olarak da diqqət çekmektedir. Yazarı bu xüsusiyyətləri onun Azərbaycan romanında eksik kalan bir alanda sağlam kurgusu ilə özgün bir roman ortaya koymasını sağlamıştır.

"Səhra Savaşı" romanı, kendine özgü xüsusiyyətləri və söz konusu roman türüne gətirdiyi yeni yorum ilə Azərbaycan postmodern roman gələneğine farklı bir katkı sunan güncel bir eser olarak edebiyat tarixindeki yerini almıştır. Romanın sembolik çatlama hadisəsiylə gelişen zaman, mekân ve olay örgüsü gibi yapı unsurlarının postmodern roman anlayışı kapsamında bəşəriyyətlə kurgulanmış olmasının yanında merkezi kişisinin monologları dâhilində verilen fəlsəfi sorgulama ve izahatlar da onu sıradan bir fəlsəfe romanından farklı bir konuma yükseltmektedir. Bu itibarla eseri çağdaş Azərbaycan romanında fəlsəfi-postmodern roman kategorisine dâhil etmək mümkündür və eser bu vasfiylə Azərbaycan postmodern romanında bir ilk olma vasfını üstlenebilecek niteliklere sahiptir.

KAYNAKLAR

- Çetişli, İsmail, (2008), Batı Edebiyatında Edebi Akımlar, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Elyadi, Əhməd Sami, (2017), Müstəqillik Dövrü Azərbaycan Romanı-Mövzu, problematika və sənətkarlıq məsələləri (1991-2005), Nurlan Nəşriyyatı, Bakı.
- Emre, İsmet, (2006), Postmodernizm ve Edebiyat, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Ənvəroğlu, Himalay (2008), Azərbaycan Romanının İnkişaf Problemlər, Qrifli Nəşriyyatı, Bakı.
- Hüseynoğlu, Tofiq, (2014), "Zamandan Məkana və ya Əksinə" (Vəqif Sultanlı'nın "Səhra savaşı" romanı haqqında mülahizələr), Ədəbiyyat qəzeti , 25 aprel 2015, № 24-25 (4979-80); Müasir ədəbiyyat məsələləri , III.kitab, s.15-23, Elm və Təhsil Nəşriyyatı, Bakı.
- Koşmaz, Seyfullah, (2016), Vəqif Sultanlı'nın Hikâyelerinin İncelenmesi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Musayeva, İradə, (2013), Vəqif Sultanlı'nın "Səhra Savaşı" Romanı Haqqında. Kaspi Gəzetesi. 28 Aralık, Bakı.

- Rzayev, Yaşar, (2010), *Azərbaycan Romanı: Siyasət və Milli Düşüncə (1930-1955-Ci İllər)*, Əlm Nəşriyyatı, Bakı.
- Salamoğlu, Təyyar, (2008), *Ən Yeni Azərbaycan Ədəbiyyatı Məsələləri*, BQU Nəşriyyatı, Bakı.
- Salidə, Şərifova, (2015), *Çağdaş Azərbaycan Postmodern Romanı. Elm və Təhsil Nəşriyyatı*, Bakı.
- Salidə, Şərifova, (2017), "İnsan Dənizi nin Problematikası və Bədii Üslub Palitrasi", *Ədəbiyyat Gəzeti*, 21 Ocak, Bakı.
- Sultanlı, Vaqif Hüseynoğlu Tofiq, (Ed.) (2014), *Müasir Edebiyyat Meseleleri III (Roman Janrının Tarixi ve Poetikası)*, Əlm ve Təhsil Nəşriyyatı, Bakı.
- Sultanlı, Vaqif, (2015), *Səhra Savaşı*, Azərneşr Nəşriyyatı, Bakı.
- Yapraq, Tahsin; Kıymaz, Mustafa Said; Emrah Sermisakçı , (2015), *The Journal of Academic Social Science* Yıl: 3, Sayı: 10, Mart s. 651-685
- Yusifli, Cavanşir (2015), *Səhra Metaforası*, önsöz, *Səhra Savaşı*, Azərneşr Nəşriyyatı, Bakı.